

ביחוד נשתרבו שבושים על ידי ספרא בצירא, מקצרים שלא כתבו המנין במלואו רק התחלת המלה, כמו בירושלמי יבמות פט"ז ה"ה: דאמר ר' חגי לר' יחושע בן לוי זכור רבי בשלישי וכמה זקנים כל שהיו מתריסין כנגד רבי הושעיה ביד למיעבד כהדא דר"ש בן לקיש והוא לא מקבל עליו, הקרבן עדה כותב: ח"ג זכור ר' בשלישים וכמה זקנים כו', בפני משה שם הב"ד של שלשה כו'. וראה סוגיא בבבלי שם קכ"א ב: שמונים וכמה זקנים במעשה דר' אושעיא ברבי — וכאלה רבות, וכל מה שהבאתי הוא לדוגמא בלבד.

יא. תלבושת התלמיד-חכם

לבוש נאה היא חובתו של כל אדם מן הישוב, וכן אמרו חז"ל שהאדם יעדיף טיב תלבושתו על טוב מאכלו, יאכל אדם פחות ממה שיש לו ויתלבש ויתכסה במה שיש לו¹, כי אמרי אינשי בלא מתא תותבאי², שכך דרכם של בני אדם להעדיף כל איש לפי מלבושיו³, ור' יוחנן קרי למאניה מכבדותי⁴, שכבודו של אדם בבגדו וכסותו⁵.

ביחוד חייב התלמיד חכם להקפיד בלבושו ובנקיון בגדיו, אסור לו להתרשל בכך, כי כאשר ימצא רבב על בגדו הוא ממאיס עצמו על הבריות ומשניא את התורה⁶.

ויותר מכן, על כל תלמיד חכם להיות ניכר בבגדיו ובעטיפתו⁷. כל אדם

1. חולין ס"ד ב.
2. שבת קמ"ה סע"ב.
3. ראה עירובין פ"ה סע"ב בבבליס בן בונייס.
4. שבת ק"ג א, ותסתיים שמעתתא דירושלמי פאה ס"ה ה"ז דאיתפלגון רב ור' יוחנן חד אמר מדקדקין בכסות [כשהעני תובע מלבוש מדקדקין אחריו אם צריך לכך] ואין מדקדקין בחיי נפשות [מוונות נותנים מיד בלי הקירה ודרישת], וחד אמר אף בכסות אין מדקדקין כו', ונכפל בויקרא רבה פל"ד ובילקוט שמעוני בחר רמז תרס"ה, ובספרי שם עולם ח"ב אות רמ"ד הוכחתי מבבלי בבא בתרא ס' ע"א דרב יהודה בשיטת רב רבו, דבורקין לכסות, ור' יוחנן שהחשיב תלבושתו של אדם הוא שאמר אף לכסות אין מדקדקין וראה לחלן הערה 6.
5. שמות רבה פ"ח ה, תנחומא צו ב, מס' דרך ארץ זוטא פ"י, וראה ישעי' י' ט"ז ותחת כבודו יקר יקוד כו' ובתנחומא שם תחות מאני יקרחון מיקד יקדון כו'.
6. מאמרו של ר' יוחנן בשבת ק"ד א [ועוד שם דאמר ר' יוחנן גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים מטולאים לשוק כו'], ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ב ר' יוחנן יהב מפה על מנוי, ואינו אסור משום כלאים דלא ינבלון מגוי [נתן מפה — של כלאים — על מלבושיו שלא יתלכלכו], וע' טורי זהב יו"ד סי' ש"א סק"י.
7. ראה דרך ארץ זוטא, רמב"ם הל' דיעות פ"ה ובהגהותי שם.

בישראל מתעטף בטלית, אבל שונה היא עטיפתו של תלמיד חכם⁸, ולכן נקטו: זכה אדם לתורת וכה לטלית⁹, נחמנה אדם בראש נטל טליתו¹⁰.

במה דברים אמורים כשחמינוי הוא כשר וכשורה. אך מי שנתמנה למשרת של תורה על ידי כסף. חטלית שעליו כמרדעת של חמור¹¹, המקבילת שבין טלית למרדעת החמור מיוסדת בהלכה, כי הנה שנינו¹² רבב על מרדעת חמור חוצץ בטבילת. בעי רשב"ל מ' חנינא רבה, מרדעת מצד אחד חוצץ או משני צדדין, אמר ליה זו לא שמעתי כיוצא בה שמעתי, דתנן של בנאין — תלמידי חכמים — מצד אחד, של בור משני צדדין, ולא תחא מרדעת חשובה מבגדו של עם הארץ. וחנה „מרדעת“ הרי היא סדין כטלית, אותו משימין על גבי החמור תחת האוכף מקום שמויע החמור ביותר והמטפחת תספוג את הזיעה¹³. וכעתה נעמד על שנינות המאמר על דיין שנתמנה בכסף כי חטלית שעליו כמרדעת של חמור, שהנה אדם המתמנה למשרת של תורה הן יש להעריכו כתלמיד חכם וחסדין שנתעטף בו צריך להיות דינו כטלית של ת"ח שכל רבב חוצץ בו אפילו מצד אחד, אבל מאחר שנתמנה בכסף, עטיפתו נחשבת כטלית של חמור, כסדין שנותנים על גבי חמור, מרדעת שאך משני צדדים חוצץ, אבל אם נתמנה מפני שראוי הוא לכך נוחגים בו כבוד ועוטף „סדין“ כתלמיד חכם¹⁴, ולכן נתכנו תלמידי חכמים גם בכינוי „עטופי סדינים“¹⁵.

כן לבש חת"ח „גונדא“, ולכן נקטו על אלו שמראין עצמן כפרושים ואינן, בי דינא רבה ליחפרע מהני „דחפו גונדא“¹⁶. קשוט מיוחד חיתת הגולתא, כמו שאמרו¹⁷: „חכים עבדו יתך וגולתא דדחבא פרסי עלך“, וכשערערו על סמכותו של אחד החברים פשטו ממנו האיצטלא דרבנן והסירו את הגולתא, ולכן כד אחיכו

8. עיין בבא בתרא נ"ז ב טלית של ת"ח כיצד כו', ונקטו שם צ"ח א כל המתגאה בטלית של ת"ח כו', וראה: קרויס, תוספת לערוך השלם (ווינא תרצ"ו) ע' כב ערך טלית.

9. בראשית רבה ס"ע, וראה שבת י' ע"א משיתעטפו חדיינים, ובסמ"ע חו"מ סי' ח' ס"ק ט"ז.

10. שמות רבה סכ"ז.

11. ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג.

12. מקוואות ס"ט מ"ח וחובא בשבת קי"ד, א.

13. ראה כלאים פ"ט מ"ד: מרדעת החמור אין בה משום כלאים כשיושב עליה אבל לא יתן המרדעת על כתפו כו', וע' ערוך השלם ח"ח ע' רמ"ח בערכו.

14. ע' מנחות מ"א א, וראה בעירובין נ"ד ב שאמרו על ר"א שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק תחתון של צפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של צפורי.

15. ראה קהלת רבה פ"א פס' כל הנחלים: שאל ר"י בר"י לרבי מהו דין דכתיב כי ליושבים לפני ח' יחית סתרה, א"ל כגון את וחברך ושני „עטופי סדינים“ כיוצא בכ כו', וראה אבות דר"נ ס"ט כ"ח בני אדם העטופים בסדינים, ושחר טוב מ"ח.

16. סוטה כ"ב ב.

17. בבא מציעא פ"ח א.

עליה דר' אבא יי' התנצל באמרו גולתיכו שקליז ואחר שחלבשת הגולתא היתה סימן לסמיכתא, אם לא היה לאחד התלמידים קישוט זה היה חבירו מחתך גולתא שלו לשנים ונתן חלק גם לחבירו יי'.

ועל ראשו היה תת"ח צונף. "סודרא" שעליו מברך עוטר ישראל בתטארה יי', ונקטו "סודרא דמר כצורבא מרבנן" יי', סודרא, סד ה' ליראיו יי', ורב כחנא דגברא רבא הוא מבעי ליה סודרא ארישיה יי'.

18. ביצח ל"ח רע"ב.

19. ע' ירושלמי חגיגה ט"ג ח"א.

20. ברכות ס' ע"ב.

21. מסחים קי"א א, על דרגת בעל תואר. "צורבא מרבנן" ראה רש"י תענית ד' רע"א ד"ח. חזון צורבא מרבנן דמי לפרצידא דתותי קלא, כתב: צורבא מרבנן, בחור חריף כמו ביצי דצריבן במס' ביצח (ז' ע"א), תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא מרבנן אלא חזון מרבנן קרי ליה, אמנם בערוך ערך צרב הביא מגמ' ביצח הנזכרת משום דצריבן ופירש קשים וחזקים כדאמרינן צורבא מרבנן חזק תלמידי חכמים, לפירוש זה חרי זו חדגשה ליתרון של צורבא מרבנן על תלמיד חכם סתם שהוא נתכנה ת"ח מובהק, ומצאתי בשערי תשובה לחגאונים סי' ס"ד תשובת רב האי גאון שהביא שני הפירושים א' כרש"י מלשון צרבת על שמתחמם באשה של חורה וחאי צורבא מרבנן דרתח אורייתא קא מרתחא ביה (תענית שם), ושוב הביא: ד"א צורבא מרבנן, קשה, בערבי קורין לחטים חקשות צריבא, וחנה הרבה אמרות בתלמוד מוכיחות כפירוש הראשון, מקביל למאמר הנזכר דחאי צורבא מרבנן דרתח נקטו אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במילית — שוחו נגד רתיחת הבחרות — מוסיפין ליה, חגיגה ח' רע"א, ולא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או יששכר יומא כ"ו א, (ובתגומות שם דבני שאר השבטים התעלו להוראה בהיותם בגיל מבוגר בעוד אשר בבני לוי ויששכר משכחת שגם צורבא מרבנן יורח) ונקטו תחילת הוראה דחזון צורבא מרבנן לקלקולא ביצח ט"ו סע"א, בטוי מתמצאות צורבא מרבנן חיינו סידון מתחיל בחוראה, וכאשר דנו על צורבא מרבנן שהתנחג שלא כחוגן נקטו במערבא מימנו אנגדתא דבר בי רב ולא מימני אשמחא מסחים נ"ב סע"ב וע' מוע"ק י"ו א, ודשמע שמעתתא מפומייתו דרבנן וגריס לחו כצורבא מרבנן דמי, ברכות מ"ז ב, ויש צורבא מרבנן דשמע מילתא ולא ידע פירושא, מגילת כ"ז סע"א, ובאתרא דלא ידעי ליה שרי למימר צורבא מרבנן אני, נדרים ס"ב סע"א, לא להתחרר כתלמיד חכם גמור אך כצורבא מרבנן, וקב"ח חבש לא לבד ביקרית דת"ח כי אם גם של הצורבא מרבנן ברכות י"ס רע"א, וע' בבא מציעא פ"ד ב ומכות כ"ד א, וגם צורבא מרבנן לא מיחדר אפחחא, שבת קנ"א ב, ולא רק לת"ח צריכים ליתן קדימה ולחמוך בזכותיה כי אם גם לצורבא מרבנן, ע' שבת קי"ט רע"א, לישרי ליה תיגרא ברישיה, נדרים ס"ב סע"א, ולנקוט ליה שוקא, ב"ב כ"ב א', וצורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה, מוע"ק י"ז רע"א, עירובין ס"ג א וכתובות כ' רע"ב, ומתדרין ליה בטביעת עינא, גטין כ"ז ב, ב"מ י"ט א, ושם כ"ג סע"ב, ולא יחייב אכרנא, גטין ס"ב רע"ב, אמנם בטורי זחב יו"ד סי' של"ד ס"ק כ"ב הביא שבות חומן לא כל תרופה לעשות עצמו צורבא מרבנן עושה, וראה תשובות מתרי וייל אחרי חל' בדיקות סי' ס"ח שכתב: בעו"ה נתקלקלו חריינים ה"ה לענין שלא לדון על רב דין ת"ח לא לקנוס ליטרא זחב ולא למיעבד דינא לנפשיה דאנו רואין בעינינו חרבח רבנים חמשתמשים בכתר חרבנות ואינם ראויים לכך ואין בידם לא לחם ולא שמלח [ע' חגיגה י"ד סע"א שאין בידי לא מקרא ולא משנה וכו'] כו' וע' ברכי יוסף חו"מ סי' ט"ו אות ג ובספרו יעיר און מערכת צורבא מרבנן א"ב.

22. שבת ע"ז ב.

23. קדושין ח' ע"א.

ויאיר לנו בזה המסופר²⁴ שאחרי אשר שיבח ר' אבוחו למיני את רב ספרא שאדם גדול הוא ושבקו ליה מיכסי דתליסר שגין, יומא חד אשכחיהו אמרו ליה כתיב כו' אשתיק רב ספרא ולא אמר להו ולא מדי, רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערי ליה. וחנה לכאורה מפליא הדבר, האם בשביל שלא החשיבו אותו לאדם גדול היה להם לחונקו? אמנם להאמור ברור שהכוונה כי בחשבם שלא ידע להשיב שמטו מעל ראשו את הסודרא ורמו מצואריה באמרם שלא יצנוף מגבעת תלמיד חכם ולא ישוחרר ממכס.

כן יתבאר אשר שנינו²⁵ כד גזרו דבי נשיאה ולא אתי מיטרא, תני להו ר' אושעיה זעירא דמן חבריא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה, כשל לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שענינה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיניה טרוטות כל גופה צריכה בדיקה, אתו עבדיה ורמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה, שזהו כעין אשר מצינו²⁶ באליעזר זעירי דההו מסיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחיהו דבי ריש גלותא, ואמרו ליה מאי שנא הני מסאני? אמר להו דקא מאבילנא אירושלם, אמרו ליה את חשיבת לאתאבולי אירושלם? סבור יהרא הוה אתיותו וחבשוהו. כן בעובדא דר' אושעיה כראות עבדי דבי נשיאה שזעירי דמן חבריא מרשה לעצמו לבקר תהלוכת בית הנשיא, הסירו מעליו הסודרא שאל יתעטף בבגד של תלמיד חכם²⁷.

ולאשר כל תלמיד חכם לבש על ראשו סודרא היתה לבישת הסודרא סמל לסמיכה, וזה יסביר לנו המסופר²⁸ אמר ליה רב חסדא לרמי בר חמא לא הוית גבן באורתא בתחומא דאיבעיא לן מילתא מעליותא, אמר מאי מעליותא? אמר ליה הדר בחצר חבריו כו', אמר ליה — רמי בר חמא לרב חסדא — מתניתן היא, [א"ל] הי מתניתין? אמר ליה לכי תשמש לי, שקיל סודרא כריך ליה כו'. לכאורה מפליא מאד עובדא זו, איך הרהיב רמי בר חמא לדרוש שרב חסדא רבו ישמש אותו, ומלבד כבוד רבו הלוא היה רב חסדא גם חותנו של רמי בר חמא²⁹, והרי חייב אדם בכבוד חמיו, ואיך יעז לדרוש כי רבו—חותנו ישמש אותו? ועוד בה שלישיה, כידוע היה רב חסדא כהן, והלוא אסור להשתמש בכהונה? —

24. עבודה זרה ר' ע"א.

25. תענית כ"ד א.

26. בבא קמא ג"ט סע"א.

27. ראה שבת קמ"ז א: מעשה בהורקנוס בנו של ר"א בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתפו בשבת אלא שנימא כרוכה לו באצבעו, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו אפי' אין נימא כרוכה באצבעו, כלומר סודרא הוא לבוש הראש. וכשנשא אותה על כתפו חש הורקנוס משום משא בשבת משום דהוי שלא כדרך לבושה אבל החכמים אמרו כי אחרי שיש אשר לובשים הסודרא לא על הראש כת"ח כי אם סביב הצוואר אין בו משום משא.

28. בבא קמא כ' רע"ב.

29. ראה בבא בתרא י"ב ב.

ברם כעין עובדא זו יסופר עוד בר' יוסי בר' חנינא דהוה ר' שמעון בן אליקום משתקיד עליה למסמכיה ולא קא מיסתייע מילתא, יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר ליה מי איכא דידע כו', א"ל ר"ש בן אליקים: דין — ר' יוסי בר' חנינא — ידע, א"ל לימא איזי, א"ל ליסמכיה מר ברישא³⁰. רואים אנחנו בזה כי לפעמים הוצרך הרב לשמועה שהיתה בידי התלמיד ואז היתה הזדמנות מתאימה לבקש סמיכת אותו תלמיד.

ובכן כאשר חפץ רב חסדא לדעת הי מתניתין, נצל רמי בר חמא הזדמנות זו ואמר ליה "לכי תשמע לי" כלומר אם תלבשני איצטלא דרבנן, אם תסמוך אותי, עשה רב חסדא רצונו שקל סודרא כרך ליה, כלומר סמכו³¹.

יתכן כי האמורא הדורש ברבים לבש מדי דרשו בגד מיוחד, ונקרא הבגד ההוא "אמורא"³², הנחה זו תפתור לנו חידה תלמודית שיסופר כי פעם כאשר דרש רב עינא, אמר רבה אשתומא קאמר — דבר תימה הוא אומר — לישמטיה לאמוריה מיניה³³, לפי האמור מובנת כוונת רבה בשמעו שרב עינא דרש דבר התמוה לרבים צוה שיפשוט בגד הדרשן, כלומר שיחדל.

יב. תלבושת הנשיא

אם כל אחד מתלמידי חכמים התייחד בתלבושתו משאר העם, הנה הנשיא התלבש במדים מיוחדים, בגדים שסמלו משרתו הגדולה, ולכן נקטו במליצתם¹ מאן דלביש מדא, ובסגנון הכתוב² שמלה לכה קצין תהיה לנו, ועוד שם³ והלבשתיך כתנתך ואבנטך אחזקנו, ובסגנון חכמינו⁴ נהי דאהני לך קמרא

30. סנהדרין ל' ע"ב.

31. וכן נקרא "רמי" שהוא קיצור שם ותואר "רב אמי" כמשפט הנסיך.

32. ראה מדרש איכה רבתי בצע "אמרתו", ובערוך השלם ערך אמר ג, ובתוספות לערוך השלם (וינא תרצ"ז) ע' ל"ג, אפשר שה"אמורא" היה רק שפה מיוחדת לבגד הדרשן מעשה רוקם ובצבע מיוחד, וראה שו"ת יכין וכועז ח"א סי' צ"ח.

33. חולין פ"ד ב, ובפי' רש"י שם: יחתכו את לשונו שאמר בה, ולישנא אחרינא ישמטו את האמורא מלפניו לבישו, ואם כי לפי אחד יש למצוא סמוכין מחולין ס"ו א ושם ק' ע"א אוקים אמורא עליה ודרש, אבל סגנון "לישמטיה" מוזר, ומה גם לפירוש יחתכו את לשונו בטוי מוזר ביותר שלא מצינו דוגמתו. יותר מתקבל על הדעת — יפשוטו ממנו בגד הדרשנים.

1. ברכות כ"ח א.

2. ישעי' ג' ו'.

3. שם כ"ב כ"א.

4. הוריות י"ג סע"ב.

דאביך, ואמרו⁵ שאינגדר מלכא מדלי המינא לחונא בר נתן, שתוא נתמנה ראש הגולה.

וכשם שמוזר היה בעיניהם אם ראו אחד התלמידי חכמים שלא לבש הבגד המיוחד לתלמיד חכם, ולא נמנעו מלשאל לטעם הדבר, כמו שמצינו ברב הונא שראה את רב המנונא דלא פריס סודרא שאל אותו מאי טעמא לא פריסת סודרא⁶, כן בנשיא⁷ אם נמנע מלהתלבש כיאות לו וכמתאים למשרתו הוכיחוהו חביריו על כך. ובזה תיסתר לנו חידה תלמודית נוספת, שיסופר⁸: מסתמיך ואזיל ר' ינאי אכתסיה דר' שמלאי שמעיה ואתי ר' יהודה נשיאה לאפייהו, אמר ליה (ר' שמלאי לר' ינאי): בר נש דאתא לקיבלנא הוא יאי וגולתיה יאי, כי מטא לגביה גששיה (ר' ינאי לגולתיה דר' יהודה נשיאה) אמר ליה: דין שיעוריה כשק (בגד זה עב וגרוע ושיעורו לקבל טומאה בד' טפחים על ד' טפחים כשק, כדתנן השק ד' על ד' הבגד ג' על ג' — רש"י), בעא מיניה מנין לבן שקודם לבת בנכסי האם וכו'.

והנה שיחת רבותינו זו מוזרה בשתים, האחת אשר השתדל ר' שמלאי להסב תשומת לבו של ר' ינאי, זקן חכמי הדור, על תלבושתו של ר' יהודה נשיאה בהעירו כי „גולתיה יאי“, ושנית אשר כד אתי לגביה גששיה ר' ינאי כאלו ביקש לדעת טיב הארג ואמר „דין שיעוריה כשק“, ביטוי שאינו ממדת דרך ארץ להשוות בגדו של חבירו — וכל שכן של הנשיא — כשק?

אמנם הנה יסופר עוד בירושלמי⁹ שר' חנניה סליק לגבי ר' יודן נשיא נפק לגביה לבוש אתניתא (יצא לנגדו כשהוא לבוש בגד פשוט) אמר ליה — ר' חנינא לר' יהודה נשיאה — חזור ולבוש לגין דידך משום מלך ביסיו תחזינה עיניך, ר' יוחנן סליק לגבי ר' יודן נשיא נפק לגביה בחלוקא דכתנא, אמר ליה חזור ולבוש חלוקך משום מלך ביסיו תחזינה עיניך.

רואים אנחנו איפוא כי ר' יהודה נשיאה בענותותו לבש בגדים פשוטים לא כיאות לנשיא בעמו¹⁰ וחביריו הוכיחוהו על כך באמרו כי משרת הנשיאות דורשת שהנשיא ילבש בגדים יאים למשרתו.

5. זבחים י"ט א. וראה שבת נ"ט ב' קמרי שרי כו'.

6. קדושין כ"ט ס"ב.

7. בבא בתרא קי"א א.

8. סנהדרין סוף פ"ח.

9. ראה גם תוס' שבת מ"ו ב ד"ה ואמר עולא כו' על אשר פירש"י במוע"ק י"ב ב ר' יהודה נשיאה נפק בחומרתא דמדושא שמע ר' אמי איקסד כו' אדם חשוב שאני כו', ומעניין שכמידת הנשיא שלא לתקסיד על כבודו נהג גם דיינו של ר' יהודה נשיאה הוא ר' חנינא בר סיסי, וגם אותו הוכיח ר' יוחנן על זה כמבואר בירושלמי סנהדרין שם מי נפק (כשיצא ר' יוחנן מלפני ר' יהודה נשיאה) חמא ר' חנינא בר סיסי מבצע קיסין (ראה את ר' חנינא בר סיסי בוקע עצים), אמר ליה — ר' יוחנן לר"ח בר סיסי — לית הוא כבודך כו', ומפליא אשר הובא בהגהות מיימוניות לרמב"ם הל' סנהדרין סכ"ח

ובכן כאשר בא ר' יהודה נשיאה לאפוהי דר' ינאי, שכהו עיניו בזקנתו, והיה חולך ומסתמך על כתפיו של ר' שמלאי¹⁰, הנה ר' שמלאי שידע דרכי הנשיא בתלבושתו הסתכל בהתקרבו אליהם והכיר כי גם הפעם הוא מלובש תלבושתו הפשוטה¹¹, וביקש להסב תשומת לבו של ר' ינאי, זקן חכמי הדור, על כך למען יוכיח גם הוא את ר' יהודה נשיאה על שאינו מתלבש כיאות לו, לכן העירו באמרו „בר נש דאתי לקיבלנא הוא יאי וגולתיה יאי“. ידע ר' ינאי את ר' שמלאי כי אינו מרבה דברים ללא צורך ולא לחינם יעירונו על תלבושתו של האיש הבא לקראתם, ולכן כד אתא לגביה גששיה —.

וכאשר הכיר גם ר' ינאי שאין זה בגד הגון לתלבושת הנשיא בעל בעמיו, ולימא ליה בהדיא לאו אורח ארעא¹², לכן השכיל לנקוט דבר הלכה כאלו נזכר בה על ידי בגד זה, בעוד שתוכן הלכה זו היא הטפת מוסר שנונה בדרך החידוד¹³, באמרו „הדין שיעוריה כשק“ כלומר לא כבגד ההולם את הנשיא, באשר גדול הדור חייב להיות הדור בלבשו — מלך ביפיו תחזינה עיניך.

ה"ג: ירושלמי, רב חמא בר חנינא חזי בר סיסי דסצע קיסי כו', שנראה כי הבין שתיבת „חמא“ הוא שם חכם, ולכן כתב „רב חמא“ וחסיב המלים „בר חנינא“ למעלה, ויצא לו השם „רב חמא בר חנינא“ בעוד שלמי הנוסח שלפנינו, מלת „חמא“ פירושה „ראח“ ומוסבת על ר' יוחנן שראה את ר' חנינא בר סיסי (שמוזכר בירושלמי ביצה ט"א ח"א) מפצע קיסין. והמסליא ביותר שבתגמיי ציין מקורו מסירוש רבינו חננאל, ותנה בפירוש ר"ח בסנהדרין כ"ב א הגירסא כמו לפנינו בירושלמי שם, תאם יש כאן „תיקון“ חמו"ל?

10. ראה רשב"ם ב"ב שם, ובגמ' שבת ק"ח סע"ב שלח ליה ר' ינאי למר עוקבא לישדר לן מר מתנדך קלורין דמר שמואל כו'.

11. ראה עבודה זרה ל"ז א מסתמך ואזיל ר' יהודה נשיאת אכתפיה דר' שמלאי שמעיה, א"ל שמלאי לא היית אמש בבית המדרש כשהתרגנו את השמן כו', תרי שהית ר' שמלאי משמשו של ר' יהודה נשיאה והכיר אותו ומנהגיו, ובמחקר מיוחד יבוררו ברצ"ח הרבה אמרות המוזכרות בשם ר"י נשיאה אם כוונתם על הראשון או על השני.

12. ראה פסחים ס"ט א.

13. ראה לדוגמא בשבת נ"ב רע"א חמור שעסקיו רעים כגון זה כו', שהיה זה מנמוסי רכותינו שלא לתגיד בהדיא כי אם לרמוז בלישנא דחכימי.